Ровенчак О. *Проблема вивчення міґрації та її зв'язку з процесами ґлобалізації в соціології //* Український соціум. — 2005. — № 4 (9). — С. 35-45.

Проблема вивчення міґрації та її зв'язку з процесами ґлобалізації в соціології

This article is devoted to the problem of interconnection between migration and globalization. The following issues are studied in the article: the notion and stages of globalization; its causative connection with mass migration; migration theories; the studying of migration in the different scientific field. The authorial scheme for complex studying of migration in sociology is suggested.

На початок XXI ст. міжнародна міґрація стала одним з найважливіших питань порядку денного зовнішньої та внутрішньої політики держав, предметом економічних, правових, демографічних дискусій, як соціальний процес вона зацікавила і соціологів. Особлива актуальність розробки проблеми пов'язана з тим, що нині міґрація розглядається не як відокремлене автономне соціальне явище, а включається в контекст ґлобалізаційних процесів. Водночас аналіз останніх досліджень і публікацій в соціогуманітарних науках свідчить, що їх автори досить декларативно проголошують зв'язок між цими соціальними феноменами та здебільшого не обґрунтовують його. Крім того, досить часто дослідники цієї проблеми не додержуються визначеної схеми дослідження, у якій би теоретичний аналіз проблеми супроводжувався обранням відповідної методичної моделі для емпіричних досліджень. Виходячи з цього, у статті буде розглянуто етапи ґлобалізації, її причинно-наслідковий зв'язок з міґрацією; теорії міґрації, вивчення її різними науками, а також запропоновано схему комплексного вивчення міґрації, що є особливо актуальним в умовах України, велика частка працездатного населення якої нині становить чисельний загін трудових міґрантів.

В науковій літературі під *ґлобалізацією* переважно розуміють рух до об'єднання і уніфікації, що зачіпає усі сфери життєдіяльності людини. Якщо говорити про політичну ґлобалізацію, то йдеться перш за все про наддержавні організації, яким держави віддають частину свого суверенітету і засобами яких держави-учасниці узгоджують свою зовнішню, а почасти і внутрішню політику. Найбільш яскравим виразником інформаційної ґлобалізації є всесвітня мережа Інтернет, культурної — так зване світове культурне поле, через яке населення різних країн світу може користуватися та обмінюватись духовними і матеріальними надбаннями різних культур. М. Загар (Zagar) говорить також про ґлобалізацію екологічну. "Сучасна екологічна катастрофа в одній державі не може не впливати на екологічну ситуацію в інших державах" [17]. Та найчастіше під ґлобалізацією розуміють

перш за все ґлобалізацію економічну, тобто створення єдиного світового господарства, де головними акторами виступають транснаціональні та мультинаціональні корпорації і міжнародні економічні організації, які контролюють значну частину світового ринку товарів та послуг, світові економічні зв'язки та економічні зв'язки між конкретними державами.

Існує версія, за якою поява різних рас та етносів, що не знали про існування одні одних, та їх розселення в епоху неоліту було першим етапом ґлобалізації. Цей процес означав збереження біологічної та генетичної єдності і став передумовою сучасної ґлобалізації, тобто реальної економічної та культурної єдності [2, с. 4]. Ця точка зору свідчить про те, що ґлобалізація існувала практично від початку існування людства. Дозволимо собі не погодитись з цим твердженням, адже "global" означає "світовий", "всесвітній", а ґлобалізація — це явище, яке не тільки охоплює, але й об'єднує всі частини світу, тому сама тільки біологічна чи генетична спільність може бути підставою для єдності тільки суто теоретично. *Першим етапом* ґлобалізації доцільно вважати епоху великих географічних відкриттів (від відкриття Америки у 1492 р. до відкриття Антарктиди у 1820 р.) та освоєння нових земель в якості колоніальних володінь. Це період, коли формувалось цілісне уявлення про світ; тепер про інші частини світу можна було не тільки здогадуватись, їх стало можливим побачити на власні очі. Цей етап можна назвати *географічним*. *Другий етап* розпочався з середини XX ст. і тривав до поч. 90-их рр. цього ж століття. Для нього характерні *політико-правові та економічні* зміни світового характеру, а саме, створення наднаціональних політичних інституцій, міжнародних економічних утворень і організацій та кодифікація міжнародного права. *Третій етап* розпочався від запуску міжнародної інформаційної мережі Інтернет і триває досі. Це період інтенсивного *інформаційного та культурного* обміну, який зараз став настільки простим, як ніколи раніше. Варто зазначити, що з кожним новим етапом ґлобалізація набуває нових рис, зберігаючи, проте, і деякі риси своїх попередніх етапів.

Ґлобалізація має свої характерні риси, серед яких Р. Урсуа виділяє наступні: 1) прийняття пакету економічних правил для всього світу, вироблених, щоб підняти доходи і виробництво, а також здобути підтримку держави, тобто зробити національну економіку більш продуктивною та конкурентоспроможною; 2) технологічні нововведення й організаційні зміни, сконцентровані на надання економіці гнучкості та здатності до адаптації; 3) розширення особливої, заснованої на організації форми суспільної організації як основного джерела виробництва та енергії; 4) зниження рівня добробуту частини населення, приватизація громадських служб, забезпечення пристосування трудових відносин до реальності і зменшення можливостей профспілок; 5) перехід до практичного створення транснаціональних організацій з контролю за засобами формування національної економічної політики, таких як монетарна стратегія, процентні ставки, фінансова політика; 6) розповсюдження спільності культурних цінностей і водночас відродження націоналізму, конфліктів у сфері культури та громадських рухів [12, с.208]. На сучасному етапі, зазначає А. Дмитрієв, ґлобалізаційні зміни відбуваються через дію потужних сил "зверху", а єдиною надією на рівноправність у світі можна назвати "ґлобалізацію знизу", тобто створення і розвиток інститутів, які би врівноважували дію згаданих сил і пом'якшували вплив економічних і соціальних змін [2, с.7].

С. Каслз (Castles) наводить такі ключові показники ґлобалізації, як швидкий ріст потоків, що перетинають кордони, ці потоки можуть мати різні характеристики: фінансові, торгові, ідейні, інформаційні, людські. Основною організаційною структурою всіх цих потоків є мережа міжнаціональних зв'язків, що виражається у розповсюдженні транснаціональних компаній (ТНК), ґлобальних ринків, міжнародних урядових та неурядових організацій, ґлобальних промислових структур чи транснаціональних культурних об'єднань. Основним інструментом ґлобалізаційних процесів є сучасні інформаційні та комунікаційні технології (Інтернет, вдосконалений телефонний зв'язок, порівняно дешеве транспортне сполучення). Потоки капіталу і товарів широкого вжитку зазвичай позитивно сприймаються державами, що мають велику політичну та економічну владу. Водночас імміґрація і культурні відмінності сприймаються як потенційні загрози національному суверенітету та самобутності, і тому частина держав намагається їх обмежити, але, як зазначають деякі автори, оскільки мобільність населення пов'язана з іншими видами транскордонних потоків, то зробити це не завжди вдається [6, с. 30]. Як бачимо, ґлобалізація виступає передумовою масштабної міґрації.

Сучасні тенденції розвитку народонаселення широко відомі: висока народжуваність в одних країнах, низька в інших, крім того, економічна сила і багатство збільшуються в одних реґіонах (США, Західна Європа, Японія, Сінґапур тощо) за рахунок зменшення їх в інших реґіонах, які відстають в економічному розвитку. Ці процеси супроводжуються значними міґраційними потоками з Півдня на Північ та зі Сходу на Захід. У міґраційні процеси втягнуто практично всі країни світу; на початок XXI ст. у світі нараховувалось близько 140 млн. міжнародних міґрантів [14, с.102], які утворили своєрідну багаточисельну "націю міґрантів". З огляду на вищесказане очевидним стає зв'язок міґраційних рухів з ґлобалізацією, яка не є виключно позитивним явищем, оскільки містить у собі декілька суперечностей. Це, зокрема, так звана соціальна поляризація, суперечність між збагаченням та збіднінням населення майже у всіх країнах світу, суперечність між ґлобальним та локальним, між раціональною культурою, що не здатна наповнити духовним змістом життя людини, та культурою окремих груп населення, а також суперечність диференціації, що стосується міґраційних процесів: у всьому світі чітко прослідковується тенденція до об'єднання не тільки географічних територій, але і груп людей; в той же час зростає диференціація всередині самих груп. Це пов'язано, у першу чергу, з тим, що одні члени груп, адаптувавшись, стають повноправними її членами, у той час як інші стають марґіналами. Тобто проблема включення одних і виключення інших стає центральним пунктом всіх соціальних суперечностей, пов'язаних з міґрацією [4, с.39; 2, с.4-6].

Нині міґрація розглядається не як відокремлене автономне соціальне явище, а включається в контекст ґлобалізаційних процесів. Яка ж основна роль ґлобалізації в інтенсифікації міґраційних процесів? Відповідь, очевидно, можна знайти у розвитку інформаційно-комунікаційних і транспортних технологій у сучасному світі, у попиті на дешеву робочу силу на ринках праці економічно розвинутих держав та високому рівні безробіття у малорозвинутих державах. Інтернет і супутникове телебачення дали, зокрема, мешканцям різних країн інформацію про інші країни, умови проживання та працевлаштування в інших реґіонах, розвиток транспортних мереж зробив доступним швидке та безпечне сполучення одних частин світу чи реґіонів з іншими, а ситуація на ринках праці,

відповідна еміґраційна та імміґраційна політика разом із природними, екологічними катастрофами та війнами штовхнули і далі штовхають маси людей у міґраційні потоки. [8, с. 190; 7, с. 50-51; 2, с. 4; 17].

Ґлобалізація не тільки стала передумовою сучасної масової міґрації, на теперішньому етапі вона ще й певною мірою визначає напрямки міжнародної міґрації. ЄС у Європі, NAFTA у Північній Америці, а також MERCOSUR (економічне об'єднання Аргентини, Бразилії, Парагваю та Уругваю), субреґіональні угрупування в Африці (ECOWAS у Західній Африці, SADS — у Південній) — ці та подібні до них організації перетворюють свої економічно заможні держави-учасниці у реґіони притягнення імміґрантів [10, с. 98; 11, с.15].

Крім економічних, політичних та інформаційних аспектів взаємозв'язку ґлобалізації та міґрації варто зачепити і правовий, а саме сферу захисту прав людини. З теоретичної та політичної точки зору, той рівень, на якому прав людини дотримуються в країні еміґрації та країні імміґрації, без сумніву, впливає на мотиви міґрації та на рішення міґрувати. До країн імміґрації висуваються вимоги дотримуватись прав міґрантів та уникати моральних і навіть політичних санкцій стосовно міґрантів [12, с. 208].

Отже, як бачимо, ґлобалізація є явищем багатоплановим, і вивчаються як окремі її аспекти, так і ґлобалізація як комплексне явище. Своєю чергою, масову міжнародну міґрацію можна вважати одним з виразників ґлобалізації, тому вона не може вивчатись якоюсь однією окремою наукою, а потребує мультидисциплінарного аналізу. Далі йтиметься про вивчення міжнародних міґрацій загалом та окремих її аспектів зокрема різними науками.

Традиційно міґрацію вивчають такі науки, як *демографія* (досліджує зміни демографічних характеристик в країнах еміґрації та імміґрації); *статистика* (веде облік міґрантів, вивчає матеріали переписів населення, фіксує масштаби міґрації); *політична наука* (зосереджується на вивченні політичних заходів щодо заохочення або обмеження свободи пересування, тобто на міґраційній політиці держав, а також, на зміні політичних режимів в окремих державах як на причині еміґрації); *юриспруденція* (цікавиться дотриманням прав людини і прав міґрантів, які працюють та їхніх сімей, правовим статусом імміґрантів, проблемами нелеґальної імміґрації та міґраційним законодавством); *економіка* (вивчає міґрацію в контексті попиту і пропозиції на ринках праці країн еміґрації та імміґрації, руху робочої сили та її професійно-кваліфікаційної структури).

Специфіка досліджень міґрації в *соціології* полягає в тому, що ця наука розглядає міґрацію як соціальний процес соціальної взаємодії населення втягнутого у соціально-географічне переміщення та вивчає зміни, які вона вносить у суспільства еміґрації та імміґрації на макро-, мезо- та мікро-рівнях.. Соціологічне вивчення міґрації включає збір інформації про причини міґрації, створення базової моделі цього процесу, вивчення його складових; аналіз змін які відбуваються у суспільствах еміґрації та імміґрації на макро-, мезо- та мікро- рівнях у ході міґраційного процесу, пошук закономірностей цих змін, а також прогнозування розвитку процесу міґрації. Крім причинно-наслідкових зв'язків, соціологія може запропонувати можливості вивчення формування та

функціонування діаспор у різних соціально-етнічних групах, самоідентифікацію міґрантів, у тому числі етнічно-національну, можливі шляхи етнокультурного розвитку імміґрантів. Соціологи також вивчають досвід імміґрантів крізь призму упереджень, дискримінації, соціальної стратифікації та соціальної мобільності у країнах імміґрації, порівнюють цей досвід у різних етнічно-расових, ґендерних, професійно-кваліфікаційних, майнових групах.

Теоретичне вивчення міґрації започаткував британський дослідник Ернест Джордж Равенштайн ще у другій половині XIX ст. Він сформулював сім основних і три додаткових закони про міґрацію.

1. Основна кількість міґрантів подорожують на короткі відстані. (Тут варто додати закон розселення міґрантів, сформований українським дослідником міґрації О. Хомрою: чисельність прибулих у реґіон розселення прямо пропорційна населенню взаємодіючих об'єктів і обернено пропорційна віддалі між ними).

2. Більшість міґраційних потоків спрямовані до великих торгових центрів.

3. Кожен міґраційний потік збалансовується таким же потоком у протилежну сторону.

4. Обидва згадані потоки мають подібні характеристики.

5. Міґраційні потоки на довгі дистанції завжди спрямовані до великих торгових центрів.

6. Мешканці міста менше схильні до міґрації, ніж мешканці села.

7. Чоловіки міґрують переважно на довгі відстані, а жінки — на короткі.

8. Вік більшості міґрантів становить від 20 до 34 років.

9. Люди міґрують переважно з економічних мотивів.

10. Розвиток житлових фондів великих міст не відповідає кількості імміґрантів, тому ними створюються так звані "ґетто" [16; 3, с. 73].

Равенштайн, як і його послідовники, схильний був розглядати міґрацію з *економічної точки зору*; ними була сформульована модель "подвійної" економіки. Її сенс полягає в тому, що сучасний сектор економіки розширюється і відтягує робочу силу з традиційного сектора. Для традиційного сектору еміґрація є єдиною можливістю позбутись надлишку робочої сили і продовжувати виконувати свої функції у сфері виробництва. Відтак обидва сектори отримують вигоду.

До 1960-их — 1970-их рр. основною теорією у цій ділянці знань була неокласична теорія міґрації. Міґрація тут є результатом нерівномірного географічного розподілу праці та капіталу. У робітників завжди присутня тенденція їхати з країн чи реґіонів, де є надлишок робочих рук та низький рівень заробітної плати, в країни, де малі трудові резерви і високі зарплати, тобто походження міґрації пояснюється нерівністю показників зарплати у різних країнах, а ліквідація цього явища мала би вести до припинення міґрації. У цій теорії міґрація — це індивідуальна, спонтанна та

добровільна дія як результат порівняння між наявною ситуацією для діючого індивіду та вигодою від переміщення, яку очікує отримати цей індивід, а рішення приймається після підрахунку факторів вигоди. Міжнародна міґрація є ще й частиною процесу інтеграції до світової економіки, яка не тільки визначає проблему, але й докладається до ґлобальної ефективності виробництва і тому не повинна гальмуватись політикою обмежень чи іншими факторами.

Проте ця теорія, фокусуючись на постійній індивідуальній міґрації з економічних причин, не звертає уваги на інші типи міґрації; іґнорує інституціональні історичні зв'язки між країнами та різницю між різними етнічними і ґендерними рухами, а також не враховує ролі держави в обмеженні міґраційних потоків [12, с. 211; 1, с. 44-47].

В 1970-их рр. під впливом марксистських тенденцій була висунута теорія залежності. За нею еволюція капіталізму привела до встановлення міжнародного порядку, де були дві групи держав. Перша — розвинуті промислові держави, які експлуатують держави другої групи, тобто аграрні країни, що знаходяться на периферії. Нерозвиненість одних держав розглядається як побічний ефект від високого розвитку інших. Механізм, який посилює цю нерівність, — трудова міґрація висококваліфікованих кадрів з малорозвинутих держав до високорозвинутих, або, іншими словами, "відтік умів" (brain-drain).

Під кінець XX ст. на ґрунті неокласичної традиції сформувалась "нова економіка трудової міґрації". Ця концепція висуває на перший план роль сім'ї і домашнього господарства, підкреслює важливість грошових переказів, інформації та складної залежності між міґрантами та контекстом, в якому вони існують. Тобто суб'єктом, що намагається збільшити вигоду, є сім'я. Міґрація є сімейною стратегією, способом не стільки отримати максимальну вигоду, скільки диверсифікувати джерела доходів, щоб знизити ризик при непередбачуваних витратах чи нестабільності на ринку праці у власній країні. Ця теорія, на відміну від неокласичної, приділяє увагу розділенню доходів: чим більша різниця в доходах у певній общині, тим сильніший мотив для продовження міґрації. Акцент тут робиться лише на причинах еміґрації.

На противагу згаданій теорії оформилась теорія "двоякості ринку праці". Міжнародна міґрація спричиняється постійною потребою розвинених держав у дешевій іноземній робочій силі. Цей попит пояснюється тим, що власні працівники в передових економіках уникають виконання низькооплачуваної, некваліфікованої, небезпечної, непостійної і непрестижної роботи. Проте ця теорія пояснює всі міжнародні міґрації тільки попитом і виключає власну ініціативу міґранта та інші фактори; зокрема, вона не пояснює, чому різні передові промислові економіки, маючи аналогічні економічні структури, мають такі показники імміґрації, які сильно різняться між собою.

Паралельно цим теоріям розвинулась ще одна, заснована на вільній причинності в контексті "ефекті пароплавної хвилі". Це ідея про те, що міґрація — це самодостатнє явище, здатне само по собі забезпечувати своє продовження та відтворення. Міґрація змінює навколишню дійсність так, що стимулює подальші зміни через низку соціально-економічних процесів, найважливіший з них — заснування та діяльність міґрантських мереж, або комплеків налагоджування відносин між

індивідами, які об'єднують міґрантів (міґрантів, які повернулись) з родичами, друзями, земляками на батьківщині. Основним ефектом цих мереж є так звана "ланцюгова міґрація" [1, с. 46-55].

Існує ще дві теорії, які розглядають міґрацію з позиції системи. Теорія світової системи, в основі якої лежать системні міркування І. Валерстайна, близька до "теорії залежності", вона схиляється, окрім традиційного економічного, також до історико-культурного пояснення міґрації. Система складається з концентричних кіл: основні держави, напів-периферія та периферія. Основні держави приходять на територію інших держав у пошуках сировини та дешевої робочої сили. Це сприяє інтеґрації держав до світової економіки. Раніше це відбувалось через колоніальні режими, а зараз — через багатонаціональні об'єднання, ТНК тощо. Міґрація часто пов'язує країни, що раніше мали колоніальні зв'язки, і відбувається завдяки елементам, успадкованим від цих зв'язків. Міґрація походить від нерівності та спричиняє її. Недоліком цієї теорії є те, що застосовувати її можна тільки на ґлобальному рівні. "Теорія міґраційних систем" різниться від попередньої тим, що тут йдеться про систему, яку складають дві або більше країн, які обмінюються міґрантами. Ці системи складаються на основі історичних, політичних, культурних та економічних зв'язків [6, с. 31;1, с. 52-53].

Зважаючи на те, який внесок у розпрацювання обраної проблеми зробила економічна наука, важко недооцінити значення наведених теорій, проте економіка вивчає переважно добровільну трудову міґрацію, часто іґноруючи вимушену міґрацію не з економічних причин, вивчає здебільшого економічні причини міґрації, не беручи до уваги ролі держави, культурних чинників, особистих неекономічних мотивацій міґранта, наслідків міґрації та адаптації у новому середовищі та після повернення. Йдеться про такі наслідки наслідки, як, до прикладу, зміна не тільки матеріального, але і соціального становища у суспільстві, зміни ставлень та ідентичності міґрантів, нові стосунки у сім'ях міґрантів тощо. На допомогу в цих випадках приходить інша наука — соціологія.

Як вже говорилось вище, *соціологія* вивчає міґрацію передовсім як суспільний процес, виділяючи три його фази: період міґраційної мобільності, сам факт міґрації та адаптацію міґрантів до нових умов життя в місцях переселення, а також їхнє облаштування, що через певний час завершується перетворенням їх з новоселів на старожилів. Соціологічне вивчення міґрації включає збір інформації про причини міґрації, створення базової моделі цього процесу, вивчення його складових, виділення основи цього процесу і вивчення його характеристик та ранґування всіх інших складових; аналіз змін у суспільстві на всіх рівнях у ході міґраційного процесу, пошук закономірностей цих змін, а також прогнозування розвитку процесу міґрації. Крім причинно-наслідкових зв'язків, соціологія може запропонувати можливості вивчення формування та функціонування діаспор у різних соціально-етнічних групах, самоідентифікацію міґрантів, у тому числі етнічно-національну, можливі шляхи етнокультурного розвитку імміґрантів [13, с.48; 9; 14]. Соціологи також вивчають досвід імміґрантів крізь призму упереджень, дискримінації, соціальної стратифікації та соціальної мобільності у країнах імміґрації, порівнюють цей досвід у різних етнічно-расових, ґендерних, професійно-кваліфікаційних, майнових групах [15, с. 629].

Низка російських науковців зокрема, В. Іонцев та Б. Хорєв, зробили спробу створити загальну міґраційну теорію під назвою "міґраціологія", проте вона не була широко визнана у наукових колах,

оскільки вивчає тільки міґраційну рухливість і не бере до уваги ролі міґраційних процесів у формуванні соціальних відносин та їх впливу на цілісну життєдіяльність суспільства [14].

Т. Юдіна пропонує виділити соціологічне вивчення міґрації в окрему соціологічну теорію — соціологію міґрації, *об'єктом* якої стала би міґрація як процес соціальної взаємодії населення, втягнутого в соціально-географічні переміщення, а *предметом* — динаміка змін об'єктивних та суб'єктивних аспектів соціальних відносин міґруючих осіб у рамках їхніх попередніх та нових соціумів. Ця дисципліна забезпечена власними категоріями, поняттями, системою методів та технологій досліджень, що базуються на загальних та спеціальних підходах до збору і аналізу емпіричної інформації. Міґрантами тут виступають соціальні групи, члени яких усвідомлюють себе цілісними суб'єктами поведінки на новому місці проживання і мають відчуття групової солідарності [14].На нашу думку, що у цьому визначенні міґранти розглядають перш за все як імміґранти, і відтак упускаються з поля зору дослідника перші дві фази соціального процесу міґрації.

Дослідниця вважає також, що комплексний аналіз міґраційних процесів варто робити власне соціології, оскільки ці процеси на сьогодні все частіше виступають як сукупний наслідок крупномасштабної модернізації та ґлобалізації, розвитку демографічних, соціально-економічних, демографічних, політичних та соціокультурних процесів, що характеризують сучасну динаміку суспільної життєдіяльності.

У соціогуманітарній літературі з міжнародної міґрації можна виділити чотири основні сфери її вивчення, а саме: походження міґраційних потоків, показники їх стабільності за часом, використання робочої сили міґрантів та адаптація міґрантів в середовищі імміґрації. В перших двох акцент робиться на причинах міґрації, а в двох інших — на її наслідках [5, с. 133]. Найчастіше при вивченні міґрації розробляються такі проблеми, як наявність різних видів міґрації, відповідно — різних її наслідків, різних масштабів переміщень, різний соціально-економічний та культурний аспекти і, відповідно, — по-різному проходить процес адаптації.

Кожна наука вивчає міґрацію зі свого боку, цим себе ж і обмежуючи, тому досі так і не вдалося створити єдиної міґраційної теорії. Як бачимо, найбільший внесок зробили економісти, а останнім часом певні напрацювання належать соціологам. Сьогодні ще не вироблено єдиного мультидисциплінарного підходу до вивчення міґрації. Можна припустити, що причина полягає в тому, що основну увагу зазвичай приділяють вивченню причин або наслідків окремо, а також причинно-наслідкових зв'язків, в той час як недостатньо досліджується міґрація як цілісний соціальний процес, з використанням для цього інформації, яку можуть отримати дослідники різних галузей.

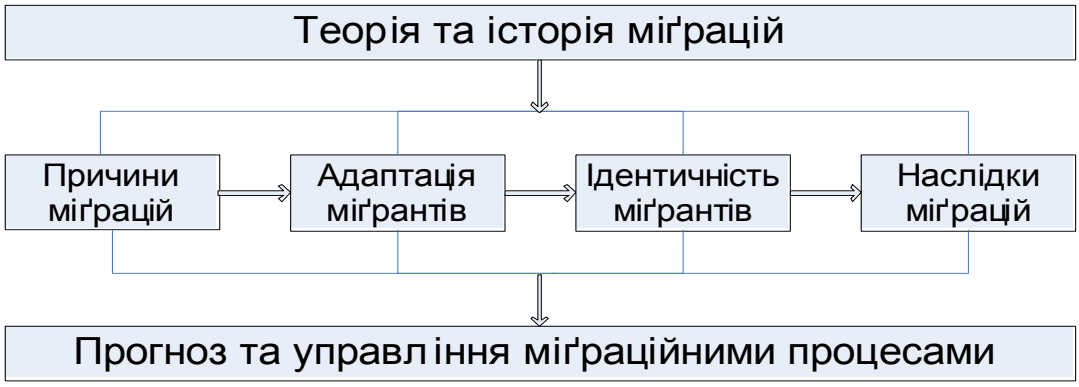

Пропонуємо одну з можливих ***схем вивчення міґрації*** в соціології, яку можна було би застосувати до більшості видів міґрації. Отже, щоб зрозуміти це явище, як і будь-яке інше, потрібно поцікавитись його **історією**. Щоб уникнути помилок попередників, потрібно вивчити вже запропоновані **теорії** та приступити до основної частини схеми. Для того, щоб міґрувати, потрібні певні **причини**; по приїзді на місце проживання кожного переселенця очікує процес **адаптації**, залежно від факторів та успішності якого у міґрантів змінюється частково змінюється, або залишається сталою **ідентичність**, яка є у кожного міґранта (як у кожної людини), а звідси — можна прослідкувати **наслідки** міґрації для конкретної людини, а також для держав еміґрації та імміґрації. Як бачимо, від причин до наслідків трохи більше ніж один крок і, відповідно, більше їх пояснень та закономірностей між ними, що дозволяє робити точніші **прогнози** та ефективніше **управляти** міґраційними процесами. У майбутньому це може стати темою окремого дослідження.

Ми робимо наголос на комплексному теоретичному дослідженні міґрації в добу розповсюдження ґлобалізаційних процесів з огляду на низку причин. Передусім ця комплексність детермінується полісемантичністютакого соціального феномену, що змушує стреміти до всебічного наукового аналізу цього феномену з урахуванням можливостей різних соціогуманітарних наук та наявних соціальних реалій. Разом з тим серед усіх цих наук власне соціологія володіє найбільшими здатностями як до адекватного розуміння суті, характеру, напрямків, наслідків міґрації в добу ґлобалізації, так і до вироблення системи адекватних практичних рекомендацій щодо її оптимізації для кожної країни. Це стає можливим завдяки тісному взаємозв'язку таких складових системи соціологічного знання, як теорії різного рівня (від загального до спеціально галузевого) та емпіричні дослідження.

У свою чергу, організація і проведення конкретно-соціологічних досліджень вимагає міцного методологічного підмурівка, в якому, *по-перше*, закладається певний теоретичний підхід, *по-друге*, здійснюється (в його межах) операціоналізація основних і похідних понять до рівня конкретних показників та індикаторів, *по-третє*, обирається певна сукупність дослідницьких методів; *по-четверте*, одержана соціологічна інформація стає основою для модифікації існуючих чи вироблення нових теоретичних побудов; *по-п'яте*, на базі даних конкретно-соціологічного дослідження

здійснюється вироблення практичних рекомендацій, скерованих на вдосконалення діючих державних соціальних програм та/або на вироблення таких програм за їх відсутності.

Власне запропонована стаття і є першим кроком до вироблення комплексної методологічної та методичної дослідницької програми, здатної забезпечити ефективність і наукову валідність пошуків соціологів у предметному полі однієї з найбільш гострих проблем для сучасної України — проблеми масової трудової міґрації в епоху розгортання ґлобалізаційних процесів.

Літератури

1. *Аранго Х.* Глобальные тенденции и проблемы. Объяснения миграции: критический обзор // Международный журнал социальных наук.— 2001.—№ 032.— С. 43–59.

2. *Дмитриев А.* Конфликтогенность миграции: глобальный аспект // Социс.— 2004.— № 10.— С. 4–13.

3. *Драгунова Т.* Просторовий аналіз міграційного процесу в м. Києві // Статистика України.— 2004.— № 1.— С. 72–79.

4. *Ионцев А.* Международная миграция населения: Росия и современный мир // Социс.— 1998.— № 6.— С. 38–48.

5. *Ичдуйгу А.* Региональные и локальные перспективи. Политика международных мигрирующих режимов: транзитные миграционные потоки в Турции // Международный журнал социальных наук.— 2001.— № 032.— С. 131–142.

6. *Касл С.* Глобальные тенденции и проблемы. Международная миграция в начале XXI века: глобальные тенденции и проблемы // Международный журнал социальных наук.— 2001.—№ 032.— С. 27–42.

7. *Окульскі М.* Миграционное давление на Европу // Международная миграция населения: Россия и современный мир. Вынужденная миграция.— М.: МАКС Пресс, 2001.— Вып. 6.— С. 46–54.

8. *Пеллегрино А.* Региональные и локальные перспективы. Тенденции международной миграции в Латинской Америке и странах Карибского бассейна // Международный журнал социальных наук.— 2001.— № 032.— С. 177–192.

9. *Прибиткова І.* Сучасні міграційні процеси: теоретико-методологічні аспекти досліджень // Соціологія: теорія, методи, маркетинг.— 1999.— № 1.— С. 161–172.

10. *Солт Дж., Кларк Дж.* Региональные и локальные перспективы. Международная миграция в регионе европейской економической комисии ООН: формы, тенденции, политика // Международный журнал социальных наук.— 2001.— № 032.— С. 81–99.

11.*Тимур С.* Изменение тенденций и основные проблемы международной миграции: обзор программ ЮНЕСКО // Международный журнал социальных наук.— 2001.— № 032.— С. 9–25.

12. *Урсуа Р.* Социальние исследования и меры по взаимодейстаию в общественной политике. Международная миграция, социальные науки и общественная политика // Международный журнал социальных наук.— 2001.—№ 032.— С. 207–217.

13. *Шелюк В.* Соціальна міграція: Етапи, функції, типи // Перспективи.— 2001.— № 3 (15).— С. 45–50.

14. *Юдина Т.* О социологическом анализе миграционных процессов // Социс.— 2002.— № 10.— С. 102–108.

15. International Encyclopedia of Sociology.— Volume one / Editor *F. N. Magill*.— London; Chicago: Salem Press Inc, 1995.— P. 1–780.

16. Ravenstein's Laws of Migration.— Available from: http://www.revision-notes.co.uk/revision/171.html.

17. *Zagar M.* Exploring Ethnicity: Constitutional Regulation of (Inter)ethnic Relations (New Approaches to Multicultural Education).— Available from: http://www.unisa.edu.au/lavskis/zagar/mtcp1.htm